

E P E R

A mulató falu mögöttünk maradt. Hátranézek. Kivilágított ablakok, sárga szemek, alig pislognak.

Már egészen parányikká váltak. A ló lépésben megy le a hegyen. Le'érünk a telep széle felé, átmegyünk a patak hídján — ezen a hidon nemrégen gyilkosság történt. A pejlo felhorkan, emelgeti a fejét. Az embervér szaga talán még megcsapja az orrot. A lóét, nem a miénket.

— Jól fogózkodj, Darie...

— Fogózkodom, apa...

Kezében a kanyárszárát szorítja. Az őszi esőktől megdagadt kék csermely csendesen folyik. Vízbe hullottak az éjféli csillagai s a göbös füzek göbös árnyai.

— Nehogy mi is lezuhanjunk... — mondtam ki önkéntelenül is hangosan azt, ami eszembejutott.

— Ne legyen gondod rá — szolt apám.

A ló lecsillapodott. Túljutottunk a hídon. Ivan Negoaja vörös juhászkutyája megugat bennünket. Öcsém felébredt. Nyöszörgött, majd elhallgatott. A kocsis üteme elringatta, elaltatta újból.

Milyen emberek is Negoajaék! Egyetlen fütty és együtt vannak mind... Negoaja röviden, tömören szol, sötét, fekete, bajszos ember, ajkai pirosak, akár a nyers hús. Csak Buzulicának van még ilyen piros ajka — piros és háromszor olyan vastag, mint a nagy-ujj. Negoajanak van egy hasonmása, a felesége. Még orrukon a szemölcsök is hasonlóak. Ikertestvérek sem lehetnének hasonlóbbak. A két gyerek, egy fiú és egy lány, kiköpött apa és anya. Elért hozzájuk a hír. Apró, egyszobás házuk van, kívül-belül fehér, mint a tojás. Negoajahoz a házba senki sem lép be boeskorban vagy cipőfélében. Oda csak harisnyában léphetnek.

Török nemzetiségűek, mondják némelyek. Ugyan, honnét, felelik mások. Török nemzetiségűek nálunk Ulmazék. Az Ulmaz nemzetiségnek egy varga az őse. Török eredetű még a Daudescu és a Putinei család. Emezek inkább arabokra emlékeztetnek...

Negoaja háza körül nagy térség van, melyet ő, mint senki más nem tette volna, veteményes kertté változtatott.

— Minek adja rá magát Negoaja a kertészkedésre? Nem keréskednek-e a bulgárok a völgyben? Ha zöldséget akarsz, a bulgárokhoz mégy!...

Negoaja kútat ásott magának az udvaron. Vízét mér ki reggeltől-estig és locsolja a zöldséget, paradicsomot, paprikát. Este kiáll árujával az útra és eladja. Se ökre, se szekere. Két kezével dolgozik. Sokáig szolgált a bojár birtokán. Vasárnaponként Negoajaék mind az utcán tartózkodnak, az ajtócska melletti padon, megfrissülve, papírfelhérségű ruhákba öltözve. Egyáltalán nem keverednek össze

a többi emberrel. Még szóba sem állnak velük. Csak, ha eladnak valamit, megnevezik az árat és megállapodnak. Egymás között a pillantásokból is értenek, mintha a szavakon is takarékoskodnának. A falu állandóan beszél róluk, hol jót, hol meg rosszat.

Náluk járnak gondolataim, amíg hazaérek. Apa, öcsémmel a karján, leszáll a lóról. Leszállok magám is. Kutyáink oda jönnek és megszagolják lábunkat. A lovat megkötjük és belépünk a házba. Már régen elmúlt éjfél. Az ég megdobbán a szürkületben. A szél megmozgatja a hervadó leveleket, megmozgatja az ágakat, melyek már száradni kezdenek. A házban ég a lámpa. Az ágy egyik sarkába kuporogva, anya az éjszakával harsog, amely nem hoz neki álmot, sem enyhülést. Széles piros takarója borítja, amely összefogja testének csontjait és szokás szerint régi párnacsomót gyömöszöl melle és a takaró közé. Üresség van ott belül, amit semmivel sem tud betömni, ür, amely kínozza és emészti. Ott áll apa, öcsémmel a karján. Hátam mögött becsukom az ajtót. A ház hűvös.

— Darie, csavard nagyobbra a lámpát.

Könnyen megérintem a lámpa kerekét. A fény nő. Anya kinyitja szemét.

— Fiam... — sírni szeretne. Száraz szemében nincs könny, torkában nincs erő. Szavakat ejt ki, amiket nem értek. Arca beesett. Homloka megráncosodott. Sárga, mint azok a viaszdarabok, melyekből a gyertyakészítők gyertyákat csinálnak.

Gyertyakészítők...

Amikor kezdtem kinyitni a szemem és észrevenni azt, ami körülöttem történik, sokféle csodálnivalót találtam. Csodálkoztam, hogy az emberek beszélnek és szavakkal megértik egymást és csodálkoztam, hogy az állatok csak bégetnek, hogy a madarak csiripelnek. Később megértettem, hogy nekik az a nyelvük. Csodálkoztam, hogy a fák, meg a füvek annyira hallgatagok és a mezők virágai olyan csodálatosan színesek. És csodálkoztam, hogy a faluban kétféle embert láttam: akik rongyosak, hóolvadástartól kezdve egészen késő őszig, amikor befagyott az eresz, meztláb jártak, és emberként öltözött embereket, akik még nyáron is fényes cipőt viseltek. Mi kuesmát viseltünk, vagy kalapot, vagy hajadonfőn szaladgáltunk — ahogy eszünkbe jutott. A faluban fényesgombú, sötét ruhát és keménykalapot hordtak az előkelők.

Házunk mellett néhányszor naponta gyors utasvonalat és hosszú, nehézkesmozgású tehervonatokat mentek el. Néztem a népeket, akik a Duna felől jöttek és felfelé mentek. Russi de Vede irányába. a vagonokban, vagy pedig onnan jöttek és a Duna felé vitte őket a vonat, amely úgy jött és futott tovább, hogy még parittyával sem érheted utól.

Egy előkelőség egyszer kidugta fejét az egyik vagon ablakán. Kalapját elvitte a szél és görgette tovább. Nagy gyerekfalka iramodott utána és a fűben utólérte. Fekete volt, akár egy gőzkazán. Sorra fejünkre tettük. Koponyánk belefért, mintha fazék lenne. Aztán a földre tettük és ráálltunk. Láttuk, hogy nem puhul

meg és bottal kezdtük ütni. Kougott!... Semmiképen sem akart megpuhulni, még megrepedni sem. Visszhangzott mint a dob. Oda-jött hozzánk a postás Voicu és elvette. Flanellingének újjával letörölte róla a port és fejére tette. Most hordja. A kalap széle nagyon megzöldült — de annyi baj legyen. Sem az eső, sem a hó nem pusztlították meg...

Ez a véletlenül kezünkbe került keménykalap volt az első, melyet érintettem, de már az ötödik, mely a faluban előfordult. Keménykalapot viselt unokatestvérem, Nicolae Dimozel, a posta vezetője, Nea Suditu, a szomszéd falubeli sánta bojár, aki kocsi-jában felénk is elhajtott. Azután Bunea Manoiu, a helység molnára és Popescu tanító, aki bennünket írni-olvasni tanított. Stanescu jegyző és anya testvérei, Tone és Lisandru, a falu legényeihez és a jobb módúakhoz hasonlóan puha fekete kalapot viseltek. Aki keménykalapot hordott, azt savanyúnak nyilvánították. Savanyúk voltak a többiek is, jegyzők, kocsmárosok, irnokok, akik német ruhákba bújtak. A savanyúak élén azonban Gherasia Serbu gyertyakészítő állt, aki azelőtt valóban gyertyakészítő volt. Ma már nemcsak az.

A hegy felől jött a faluba, Pitesti felől, almásszekéren, akár csak Mares, a kocsmáros, akivel anya testvérei késhagyre mennek. Nagy falut talált itt és letelepedett. Házat bérelt és levélben segítséget kért. Egy szép napon egész csapat magas, szőke fiúval találkozunk, hajuk a vállat verdeste, ahogyan azt annak idején csak az öregek viselték. Szerszámokat, üstöket, dobozokat hoztak. Gyorsan meglett a gyár. Késő éjszakáig dolgoztak. Csoportosan az ablakokhoz gyűltünk és néztük, hogyan bánnak a viasszal és hogyan készülnek gyárunkban, jobban mondva kezükben a vékony és olesó kis halotti gyertyák és a nagy vastag, fehér gyertyák esküvőkre és lakodalmakra szánva.

A gyertyakészítő üzlete jól ment. A téltre bérelt házat megvette és új tetővel, új ajtókkal és új ablakokkal látta el. Az ajtókat és ablakokat kékre festette. Az udvarban raktárakat rendezett be. Felesége, akit a falu Mocanca-nak, Méckány nőnek szólított, mezítláb, rongyosan, zsíros ködmönbe burkolózva, gyűrött kötényben jött ide. Egy évre rá puha, magassarkú cipőt viselt, nagyvirágos ruhát és dícselkedett, hogy a gyertyakészítő pemsokára kalapot hoz neki a városból. Magas, fehérbőrű, szikár nő volt. Elnézett a falusi aszszonyok feje fölött. Vasárnap látogatóba ment a városias nőkhöz, vagyis a jegyzőnéhez és Polina nénihez, Nikolae Dimozel unokatestvérünk feleségéhez.

Ha emberek meghaltak — Gherasia Serbu halotti gyertyát árult. Ha gyérek született — Gherasia Serbu keresztelőre adott el gyertyát. Ha esküvőt tartottak, Gherasia Serbutól azokból a nagy, fehér esküvői gyertyákból vettek. Még ráadás volt, amit torokra és gyászmisékre adott el. Nemcsak egy falunak, hanem a környék minden falujának ő adott el gyertyákat. Rövidre fogva a gyeplőt, hamarosan vagyont gyűjtött. A gyertyaműhelyt a hátsó raktárakba költöztette, az utcára néző házban pedig vegyeskereskedést nyitott.

A gyertyakészítő szekerei egész bálákat hoztak a városból. Az üzletet húsvélkor nyitotta meg és telekürölte a falut: — Hitelbe is adck... — Az emberek úgy tolongtak mint egy halotti toron. Bármilyen szegény is valaki, a földön már az a szokás, hogy húsvétra felöltözteti gyerekeit.

Bennünket is fogott apánk és csapatostul Serbu üzletébe vitt. Húgainknak félcipőt vett és ruhát. Nekünk fűzőscipőt, flanelnyagot és egy-egy kalapocskát. Az én kalapom borzalmas volt: a körszalag jobboldalára sárga bádopuskát öltöttek. Fizetés helyett apám aláírt valamilyen nyugtát. A hátára Voicu nagybátyám, apa bátyja, néhány sort írt. Minden papírdarabra, melyet Serbu pénz helyett elfogadott, két aláírás kellett, az egyik a színére, a másik a hátára. Nagypénteken a szekerek újabb árúcsomagokat hoztak. Nagyszombaton este a bolt üres volt. Gherasie Serbunak ez a kereskedése csak két-három évig tartott. Nem bántotta az embereket. Nem szerzett rajtuk semennyi nyereséget vagy kamatot, mint a bankok. Egyik-másik ember megkérdezte:

— Hogyan adhat ennyi árút hitelbe, Serbu úr?

Amaz így felelt:

— A gyertyákkal keresek. Az üzletet szórakozásból tartom fenn. Hadd jusson nekem is szórakozás, hadd öltöztessenem fel ezt a meztelen falut.

Senki sem gondolt a folytatásra, ami bekövetkezett.

Egy reggelen az üzlet utcára néző redőnyei zárva maradtak. Lakattal zárva. Az emberek ütötték, amig győzték, majd az udvarba mentek. A kutya is eltűnt. Éjszaka Gherasie Serbu elhagyta a falut. Az üzlet üres, a gyertyaüzem is üres, a raktárak is mind üresek. Hát ez meg miféle ördögösség? Senki nem fogta miatta a fejét.

Az ördögösség egy hét múlva derült ki. Hálomszámra jöttek a faluba a nyomtatott levelezőlapok. A postás nem győzte a szétosztást. A városbeli bank tudatta a parasztokkal, hogy ha tíz napon belül nem fizetnek ennyit és ennyit, elárverezik őket. Az összeghez, melyért az emberek árút vettek, kétszeres-háromszoros nyereségeket adtak hozzá. Gherasie Serbu továbbadta a váltókat, felvette a pénzt, a nyereség egy részét és az adókat a városbeli bank szabad prédájául engedte át.

Az emberek fogták a fejüket. Összegyűltek a kocsmában és hangosan kiabáltak egymásra, elátkozták a szökevényt és arról beszéltek, hogy válogatott csapatot alakítanak, amely elindul Pitestinek, hogy megtalálja Serbut és összekötözve elhozza a falu ítélete elé. Juvete csendőr közibük állt.

— Mit beszélnek, hé? Megkötözve akarják elhozni és ítélkezni akarnak fölötte? Hát mi ez, maguk talán bírák? Aláírták-e? Igen, aláírták. Vettek-e árút hitelre? Vettek hát. Rámerészkedtek annak a vagyonára. Hát ő is rámerészkedik a magukéra. Addig fognak fizetni, amig egyetlen ingük is van. Van ám ennek az országnak törvénye. A törvényt meg kell védeni... A törvényt maguk ellen

szól. Ha egy hajaszálát is megérintik annak a Serbunak, a fejükbe kerül. A törvény bizony erős, mi megvédjük.

— Hát megvédjük majd mi is, nemcsak maga — szól a jegyző.

A faluba eljöttek a bank végrehajtói és irnokai. Az emberek állatait, szekereit eladták. Némelyiknek még a fémvedrét, a maligasütőjét is. Az adótiszt az öreganyját szidta.

— Ha ezek a bankbeiek az embereknek még a sütőjét meg a rongyait is elszedik, mi az ördögöt hajtok én be adóra?

Tenyerükről a szórt veszi majd le — szól Bescu. — Tenyerükről a szórt. Ha majd megnő...

Egyetlen falubeli asszony bánta Gherasie Serbunak és mokány feleségének távozását — Pascutuné, Russi de Vede mellől való városi asszony, aki a faluban letelepedett. Apró, sápadt nő, mintha tejjel öntötték volna le. Pascutu öreg, Papelca, a felesége, meg fiatal. Öreg férje nem viszi munkára. Inkább az apjával megy.

— Miért nem viszi magával dolgozni, Pascutu?

— Nehogy megégesse a nap. Nem akarom, hogy feleségemnek napsütött arca és csúnya keze legyen. Azt akarom, hogy tiszta kézzel készítse nekem az ételt...

Valóban, Papelcának kicsiny, fehér keze van, rövidre vágott körme mindig tiszta. Három gyereket szült. Az egyik Paune Gigoi bátyára üt, a másik Dumitrache Vatuirra, a kislány, Dina, pedig Avendrea Iótolvajra; az én Ion barátom bátyjára. Akárcsak Avendrea-nak, Dinának is füzőld szeme van és arca a füle mellett meg az orra tövénél enyhén szeplős.

— Kikkel csinálsz te gyerekeket, Papelca? — kérdezte némely asszony, aki bele akart kötni.

— Akivel csinálhatok, az én, akivel csinálhatok.

Pascutunak két háza van. Egy kisebb, az udvar mélyén, egy nagyobb és új, szemben, az utca mellett. Pascutu feleségével és gyerekeivel a kis házban lakik. A küszöbön, egy gyékényen alszik az apja. A szemben levő házban a tiszték laknak, akik térkép felvételére jöttek ide. Az istállóban, melyben már régen nincsenek állatok, a tisztiszolgák és a légénység alszanak.

Két tiszt lakik Pascutu házában. Mindketten fiatalok, vékony bajusszal ajkuk fölött. Csak az egyiknek van felesége. A nős tiszt még szobalányát is magával hozta. Magas, vékony lányka, szemrevaló arca, vastag, fekete szemöldöke van. A hegyekből való. Nem úgy beszél, ahogy nálunk szokás. Mintha énekelne beszéd közben. Ilinca a neve. Ebéd tájban Pascutu háza felől szivettépő kiáltásokat hallunk. Abbahagyjuk a játékot és futni kezdünk arrafelé. Ilinca a sárban fetreng. Liseveta, a tiszt neje, lábával tapossa. Cipője sarkával ott rugja, ahol éri. Oldalát, arcát. Mielőtt letiporta volna, tenyerével számára vágott. Haját tépte le fejéről — fürtszámra a fekete haját, mely olyan volt mint a holló tolla. Üti és szidalmazza. Polina, Niculae Dimozel unokatestvér felesége a kerítéshez jött:

— Hát mit vétett magának, asszonyság?

— Kiöntötte a kávémat, az ostoba.

Körbeálltunk és néztük. A tisztne elfeledkezett Ilincáról. Göröngyöket szedett az út közepéről és a fejünkhöz vagdosfa őket. Futni kezdtünk. A tisztne utánunk. Ilinca megmenekült. Egyedül tápáskodik fel a sárból és a ház előtti kúthoz megy. Leveri magáról a port, megmossa arcát, kezét, lábát. Szája vérzik. A mi udvarunkba jön. Evanghelina testvérem kenőccsel gyógyítja.

— Miért nem mégy el, Ilinca, ettől az asszonytól?

— Hová menjek? Senkim sincs ezen a világon. Mások még rosszabbak lennének.

Lecsillapodva hazatér. Néhány perc múlva fehér tányérral a kezében újból megjelenik.

— Az asszony küldött, hogy szedjek epret...

Szedj neki...

Felmászik egyik eperfánkra. Egyenként szedi az epret. Szedi az epret és énekel. Amikor teli lett a tányér, lassan lemászik és az asszonynak viszi a gyümölcsöt.

Este a tiszték visszatérnek szolgálkával a mezőről. Az egyik hegedül. A nőtlen hegedül. Pascutu házával szemben.

Messziről hallgatjuk. Ha közelednénk, a tiszt abbahagyná a hegedülést és üldözne bennünket. Nem szeret bennünket a közelében látni.

Apa levetkezteti öcsémet és anya mellé teszi, öcsém felébred. Hallom nyöszörgését:

— Ví... í... íz... z.

— Mit mond, apa?

— Hozz neki egy bögre vizet.

Vizet hozok. Öcsém néhány cseppet felszüröcsöl. Feje lecsuklik.

Anya a haját símogatja. Halkan símogatja hosszú, vékony újjaiival, melyeken csak csontok és erek látszanak.

— Anya fiacskája.

Félek, hogy felébredtem, megyek a fekvőhelyemre.

Pascutu háza felől kiáltásokat hallunk. Mit törhetett még el ebben az órában Ilinca?

Nyáron felmászom az eperfára. Epret rázok a földre. Öcsém már ott fog csúszni-mászni a ház előtt. Majd szedegeti és eszi az epret. Szétmázolja az arcán...

ZAHARIE STANCU

Fordította: ARADI NÓRA